

ARTIKULU HURBILEN ERABILERAZ

Julen Manterola Agirre
EHU

julen.manterola@ehu.es

Aurkezpenaren egitura

- Sarrera: aztergaia eta Mitxelena
- Helburua eta hautu metodologikoak
- Testuetako adibideak
- Zenbait ondorio

Sarrera: aztergaia

- *Oñetaco lurrau jabilt icara* (Artazubiaga)
- *Esperanceau galdu jat* (Lazarraga)
- *Sendo cenduan odolori biurtu jaçu gaçatua* (Urrexola)

Artikulu hurbilak deitu izan direnak

Sarrera: Mitxelenaren ekarpena

- *Vizcaíno a- con temas demostrativos* (OC 213-234)

Desde *gu bekatariok* de los primeros catecismos vizcaínos y el *bioençat* de *RS* que se acaba de comentar, no faltan casos de inclusión de la primera persona, es decir, del que en esa ocasión es el hablante: cf. Dech. *Andre hona daquigula gucior othoy valia*, C viii, con ‘a (todos) nosotros’ **subrayado por -gu- en la forma verbal**. Con referencia al interlocutor, tenemos en el mismo autor, F i: *çure pena dioçunoc nonbayt handi videytuçu* ‘esas tus penas de que hablas (el interlocutor está **subrayado por -çu- y -çu**, este último alocutivo), que no son las mías y en las que no creo gran cosa’, si se me permite esta paráfrasis. O en Capanaga, 153: *Irigui eguiçuz beguioc* «abrid un poco los ojos», es decir, ‘los vuestros’. Cf. Leiç., lac. 2, 4, *ceuroc baithan* «apud uosmetipsos, en heautoîs», con el plural del pronombre intensivo cuyo sing. aparece en una carta guipuzcoana de 1622, publicada ahora por J. M. Satrústegui, FLV 11 (1979), especialmente pp. 63 y 64: *çeurc çeure ayta ory* [artículo!] *ondoena beratuco deçu* ‘tú misma serás quien mejor ablande a ese tu padre.

Azterketa honen helburua

- Loturarik ba ote hurbileko artikulua eta perpauseko aditzaren artean?
 - au* artikulua ---- 1. pertsonako marka adizkian?
 - ori* artikulua ---- 2. pertsonako marka adizkian?
- Hots, Linschmann-Aresti legearen antzeko zerbait deskribatu daiteke artikulua hurbilen erabileran?

Linschmann-Aresti:

neure laguna ikusi dut **t** vs. *zure* laguna ikusi dut

Artikulu hurbilekin?

esperance **au** galdu ja **t** / *sendo cenduan odol* **ori** biurtu ja **çu** gaçatua

Egindako hautu metodologikoak

- XVI. mendeko testuak
 - Leizarraga, Etxepare eta espioitzakoak izan ezik
- Singularrekoak bakarrik
 - *-ok, -oen...* pluralekoak ez
- Absolutibo, ergatibo eta datibozko formak bakarrik
 - *-on* inesiboa, *-onen* genitiboa... ez.
- *-au, -ori, -onek, -orrek, -oni, -orri* formak aztergai

Testuetako adibideak

- *Textos Arcaicos Vascos XVI. mendean*

2 *Sendo cenduan odol***ori** *biurtu ja***çu** *gaçatua*

(Cantar de la batalla de Urrejola – 1388-1401 [1588])

3 *Oñetaco lurr***au** *jauilt* *ycara*

5 *Oi aldioneri* *albanegui empara* (Lamentación de Pedro de Abendaño – 1433 [XVI])

12 *Anso Garciac gastelu***ori** *emun ez*

(Sandailia – XV/XVI)

*nic Pedro çu Mari***ari** *arçen ç***ainet** *neure emazteçat espossaçat Erromaco eleyça santuac*
aguinçacen deuen veçala. (Promesas de matrimonio – Tolosa 1557)

4 *joanes, çuc arçen du***çu** *Mari* **ori** *çure emazteçat?*

(Promesas de matrimonio – Taxoare 1557)

Testuetako adibideak

- *Textos Arcaicos Vascos XVII. mendean*

A5 Miravallesco echeorri / Leen oi ceriçan Çapatari;

A7 Orañ eman dio dordo hor<r>ec ycen onori / Anrreoi eraqusteco dançori.

(Pasquines de Tolosa – 1619)

Ene seme alaba chipi laztanchoac oficio citalori euci eguiçu

(Predicación de los franciscanos contra la brujería – 1648)

Badirudi TAVeko testuetan ustezko araua betetzen dela

Testuetako adibideak

- *Garibay*

1 Oñetaco lurr**au** jabil**t** icara,

(Endechas por la muerte de Martin Bañez de Artaçubiaga – 1464)

A26 **A**usbo Perucho Vrde**orri**, eta neuc iesdaguidan

(Atsotitzak)

Testuetako adibideak

- *Contribución XVI. mendean*

5 alaba **orrendaco** orren esposo onec bidaletan **deusaz**

5 alaba orrendaco orren esposo **onec** bidaletan deusaz

7 lepatrapu galant**orj** nic liburuacaz eta aulquiac eta oeac pere.

8 bay guichica guichica maria Rujzen axoar**orj** beteco **dogu** ebeco gauçacaz

10 ondraduco dogu muncharasco ese**orj** eta çure alabaren **orj**.

19 orayn bada ene arrebea fraydeon ostatu**orj** çure alabaen ese jauxi **oRi** urgaçi vear **deusagu**:

23 gure llob**au** bere gujçon prestu eguin da asco yrabaztend**au**

34 alegre **bidj**, çure bioçz garb**orj**: andrea çara eta bacarric.

35 munsarasco ese**orj** ovato **dago** eta erri**orj** bere vay çeruco Jaunagaz

40 esforça **bidy** çure bioçz noble **orj**.

44 ese **orj** vear **dogula** adelantadu.

(Fray Juan de Zumarraga – 1537)

Testuetako adibideak

- *Contribución XVI. mendean*

*17 vaquiçu zurea orain gusti**au** naçana*

(Maitasun poesia bizkaitarra XVI-XVII)

*7 Conde andi**orrec** : juntadud**itu** laster / Donostiaco yrian : Passagen embarcatu*

*20 [Bretaña guztia : Vencituric **datorren**] / Conde galant**ori** : Guipuzcoa
herrira*

(Bretainiako kanta – 1491-1510 [1590])

Contribución-eko testuetan ustezko araua ez da argi ageri

Testuetako adibideak

- *Contribución XVII.* mendean

*Espa estaquit zer eguingo degun Guariau onequin, galduco **da** Lurre santu**au**.*

(Fray Domingo de Lardizabalen gutuna – 1655)

*4 guero gucioc ayta **orri** eraguingo **diogu**,*

*11 Çeurec çeure ayta **ory** ondoena beratuco de**çu**.*

*14 Bitartean ayta**orren** esanac sofri yça**çu** pacienciarequin*

*18 Yragria datorrenean estuco **degu** ayta**ory**.*

*44 Carta bidaldu niçunean esaten niçun ayta jaun **orrec** çer esan cidan.*

*69 Çuc ezconduta ber**ori** juango liçayote.*

(Azpeitiko abadesaren gutunak – 1622)

Testuetako adibideak

- *Betolatza, Refranes y Sentencias eta ETZ (1596)*

Betolatza

*Ni becatari**au** confessetan **nachaco** laungoyco gustiz poderosoari, Andrane Maria Birgineari, landone Miquel Arcangeleari, loandoneanez Baptisteari, Apostolu Santuay, landone Periar, eta San Pablori eta Ceruco Santu gustiay, eta çuri Ayta espiritual**orri**,*

*Onegaterren erreguetâ **deusat** Andrane Maria Birgineari, landone Miquel Arcangeleari, landoneanez Baptisteari, Apostolu Santuay, landone Periar, eta San Pablori, eta Ceruco Santuay, eta çuri Ayta espiritual**orri***

Refranes y Sentencias

*482 Chacur zarra yrrigau, / gazte**ori** aluerdau.*

Euskal Testu Zaharrak (Azkoitia)

*Zure Mesede **horrek** bidaldu zidan kartaren...*

*Baia eztingot etsiko hargatik Zure Mesede **horri** serbitzeari betiko*

Testuetako adibideak

- *Lazarraga. -au duten izen sintagma soilak (aukera)*

AL: <1143v> *Esperance***au** *galdu jat*, / *guztiz ez arren, parte bat*;

A10: *7 ez dot merescimenturic*, / *çuetan mii***au** *ifinteraco*;

A10: *9 Oy, bada bere, borondate***au** / *daduca***t** *utra osoric*,

A16: *17 Pensamentu***au** *dauca***da***la* / *çuregan enclabaduric*,

A17: *3 Bioç***au** *jo deusta*çu* *anech flechaz*,*

A17: *29 Libertade***au** *joan jata*n* *çuregana*,*

A17: *66 gogo***au** *baldin badot *bestegana*;*

A17: *119 Nic ayn on ba***neu boz****au**, *cantaceco / padescietan dodan doloreac!*

B13: *53 Içur-ari***au** *baequi***dan** / *sentidu baga ascatu*;

B23: *2/4/6 Ain on emun baleust *cantaceco boz***au** *naturalezaz bentureac*,*

*nola emun eust***an** *amoreac / borondate***au** *dama serbiceco*;

*edo nic içan ba***neu** *sufriceco / gach oec bioz***au** *aynbat çabala*,

B24: *5 pensamentu***au** *ez neucala* / *nic agan ocupaduric*,

B24: *70 Forma onetan nic neducala* / *cençun***au** *elebaduric*,

A10: *61badanic bere, amore***onec** / *ez dit* *emayten lecuric*.

A28: *29 flaqueze***onec** / *eztit* *emayten lecuric*.

B23: *30 Eguin eust***an** *agrabioa / Amore***onec**, *eçaunic*,

Testuetako adibideak

- *Lazarraga*. Izenordain batez lagunduriko *-au* duten izen sintagmak (aukera)

AL: <1147v> eta, ala, **ene** lagun**au** eta ni **goaç** ara,

AL: <1152r> **ene** pene**au** oneyn andia **dan** azquero

A3: 21 —**Ene** fedea**u** andia **da** ta / ondo tratadu naguiçu;

A7: 58 **neure** pene**au** esan bear dot, ezin neongue ixilic.

A16: 3 **ene** negarra**u** ençun **eguiçu**,

A17: 38 osatu **ene** llague**au**, nay **badoçu**.

A17: 44 **neure** bioç**au** libre jafindaçu

A21: 24 **Neure** ao**au** ifini **neben**

B18: 123 **ene** çaldiau **dabilela** / berau pilotu berau bela

B24: 103 **onen** bioç**au** nay **bequiçu** / efini señaladuric lela

Testuetako adibideak

- *Lazarraga. -ori* duten izen sintagmak (aukera)

AL: 1151v *Badavere, ceure borondate **ori** bestegan daucaçuna legueç, ezta miracuru nigaç conturic eugui eça.*

A6: 19 *Isasoori tinta **balidi**,*

A11: 36 *Bijeac alcar ecusteraco / olç**ori dave** iregui;*

A14: 77 *polsea, barriz, oy berabilque, / oy diruz adornaduric; / erreal**ori** castaetarren ez aceratu pausoric;*

A24: 83 *Emazte**ori** ona ezpadau, / esean erriertea.*

A28: 50 *Oyta jagui **çan** / su**ori** ultra forticic,*

B27: 39 *afari**ori** aurquietan / **baebilen** solicatoric.*

Testuetako adibideak

- *Lazarraga. -oi* duten izen sintagmak

A17: 34 *Espantaduric nago, donzellea: / vioçoy nola doçu orrein curela?*

A17: 100 *Banago çure aldean jasarriric, / içulten dozu buruoy grabedadez;*

B27: 82 —*Sar eçac, Peru, / gabineteoy gueldiric / bere lecuan.*

- *Lazarraga. -orrec, -orri* duten izen sintagmak

A5: 13 *Ene laztanorrec, / arren, esaçu*

A11: 4 *doncelleari Lora ereyçan, / morroeorri Don Martin.*

A16: 39 *Amoreorrec eguin ez oy dau / curelez confradiaric.*

A17: 65 *Jaunorrec ez dindala ondasunic, / gogoau baldin badot bestegana;*

A27b: 40 *Juramentu eguiten deusat / adiquetan duen guztiorri*

B29: 23 *Amore linda galantorrec / gogoan oy ni banindu!*

Zenbait ondorio eta arazo

- Ez dirudi ustezko araua kontu garbia denik
- 1. graduko artikuluari gehiagotan laguntzen dio 1. pertsona duen adizki batek, 2. gradukoari 2. pertsona duen adizki batek baino
- Erakusle hurbilak edutea adierazteko erabiltzen dira, maiz edutezko izenordainik erabili gabe
- Arazoa: zer da erakusle, eta zer artikululu?

Mitxelenaren ekarpena

- *Vizcaíno a- con temas demostrativos (OC 213-234)*

Desde *gu bekatariok* de los primeros catecismos vizcaínos y el *bioençat* de *RS* que se acaba de comentar, no faltan casos de inclusión de la primera persona, es decir, del que en esa ocasión es el hablante: cf. Dech. *Andre hona daquigula gucior othoy valia*, C viii, con ‘a (todos) nosotros’ **subrayado por -gu- en la forma verbal**. Con referencia al interlocutor, tenemos en el mismo autor, F i: *çure pena dioçunoc nonbayt handi videytuçu* ‘esas tus penas de que hablas (el interlocutor está **subrayado por -çu- y -çu**, este último alocutivo), que no son las mías y en las que no creo gran cosa’, si se me permite esta paráfrasis. O en Capanaga, 153: *Irigui eguiçuz beguioc* «abrid un poco los ojos», es decir, ‘los vuestros’. Cf. Leiç., lac. 2, 4, *ceuroc baithan* «apud uosmetipsos, en heautoîs», con el plural del pronombre intensivo cuyo sing. aparece en una carta guipuzcoana de 1622, publicada ahora por J. M. Satrústegui, FLV 11 (1979), especialmente pp. 63 y 64: *çeurc çeure ayta ory* [artículo!] *ondoena beratuco deçu* ‘tú misma serás quien mejor ablande a ese tu padre.

Zenbait ondorio eta arazo

- Ez dirudi ustezko araua kontu garbia denik
- 1. graduko artikuluari gehiagotan laguntzen dio 1. pertsona duen adizki batek, 2. gradukoari 2. pertsona duen adizki batek baino
- Erakusle hurbilak edutea adierazteko erabiltzen dira, maiz edutezko izenordainik erabili gabe
- Arazoa: zer da erakusle, eta zer artikulatu?

Eskerrik asko

Erakusle/artikuluak ikuspegi diakronikotik

- Greenberg 1978, Himmelmann 2001

erakusle → artikulu definitu → artikulu espezifikoko → izen marka

D-elementuen continuuma banaketa ondorio metodologikoa baizik ez da

Zenbait kasutan zaila da zer den artikulu eta zer den erakusle erabakitzea

Testuetako adibideak

- *Lazarraga*. Erakusletzat jo litezkeenak

A10: 17 Oy, bada bere, presentecho au / artu eguiçu niganic;

A10: 21 daquidancheau esateraco, / ez eguin beste gauçaric:

A14: 6 Ceruco Jaunac guraric, / çazpigarren ilabetean / urteje onau sarturic,

A16: 59 dama curelau, arren, efinçu / oy ondo gaztigaturic.

A17: 14 cerren joango nax neurau escaetan;

curela ifinico dot estuetan,

baldin da mandamentu au goarda ez badez.

A23: 81 Malpecado! Frutaa dago / lecuorretan galduric;

A26: 31 ameac leyque aceptadu / erreguxeau